

An aerial photograph showing a dense forest of green trees. A paved road curves through the upper left portion of the image. In the center, there are stone ruins, likely remnants of a building or wall, partially covered by grass and small shrubs. The overall scene is a mix of natural forest and archaeological remains.

FRÅN KUNGENS KURVA TILL GLÖMSTAVÄGEN

Rapporter från Arkeologikonsult 2024:3756

Arkeologisk utredning etapp 1
Fastighet Kolartorp 1:1 m. fl.
Huddinge socken
Huddinge kommun
Stockholms län

Författare Peter Sillén

Uppdragsgivare:	Länsstyrelsen i Stockholms län
Länsstyrelsens diarienummer:	23849-2024
Länsstyrelsens beslutsdatum:	2024-01-12
Uppdragsnr i KMR:	202400854
Företagare:	Vattenfall Eldistribution AB
Fastighet:	Kolartorp 1:1 m. fl.
Berörda lämningar, KMR:	L2013:3062, L2016:604, L2016:617, L2016:798, L2017:9769, L2024:6724
Typ av undersökning:	Arkeologisk utredning etapp 1
Utförandetid, fältarbete:	2024-07-10–2024-07-17
Inmätningssystem:	RTK-GPS
Koordinatsystem:	SWEREF99 TM
Höjdssystem:	RH 2000
Projektledare:	Peter Sillén
Rapportansvarig:	Peter Sillén
Fältpersonal:	Malin Karlén, Peter Sillén
Planer och layout:	Medea Nyström Huuva
Fynd:	Inga fynd tillvaratogs

ARKEOLOGIKONSULT
Karins väg 5, 194 61 Upplands Väsby
Tel: 08-590 840 41
www.arkeologikonsult.se

Fastighetskartan (Topografi 10 och Fastighetsindelning): ©Lantmäteriet
Drönbild: Spridningstillstånd Lantmäteriet, ärendenummer LM2024/062557.
Omslagsbild: Undersökningsområdet invid Fyrisån, väst om Storvreta. Fotat med drönare från nordöst.

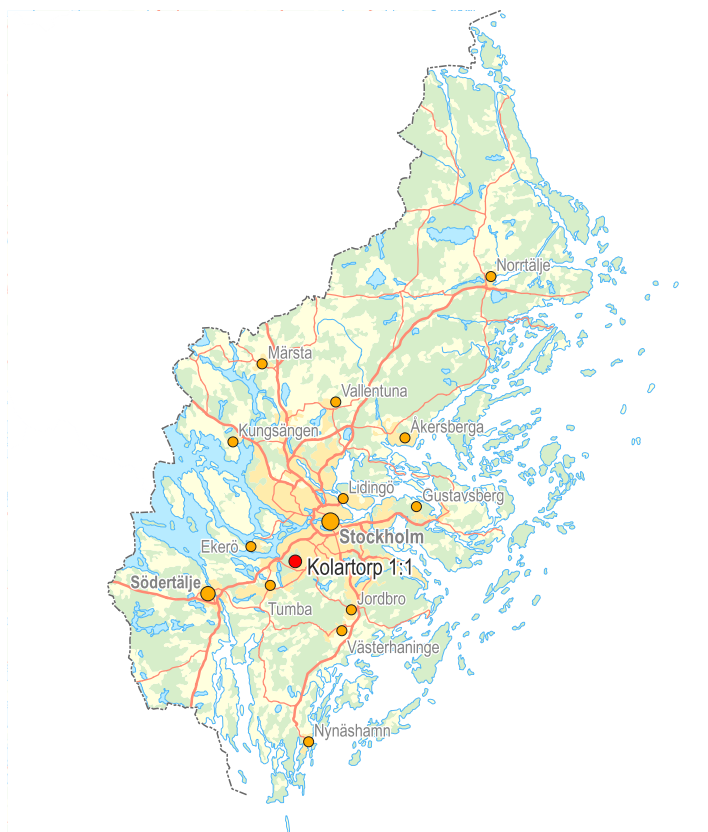
Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY.
Villkor finns tillgänglig på <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv>

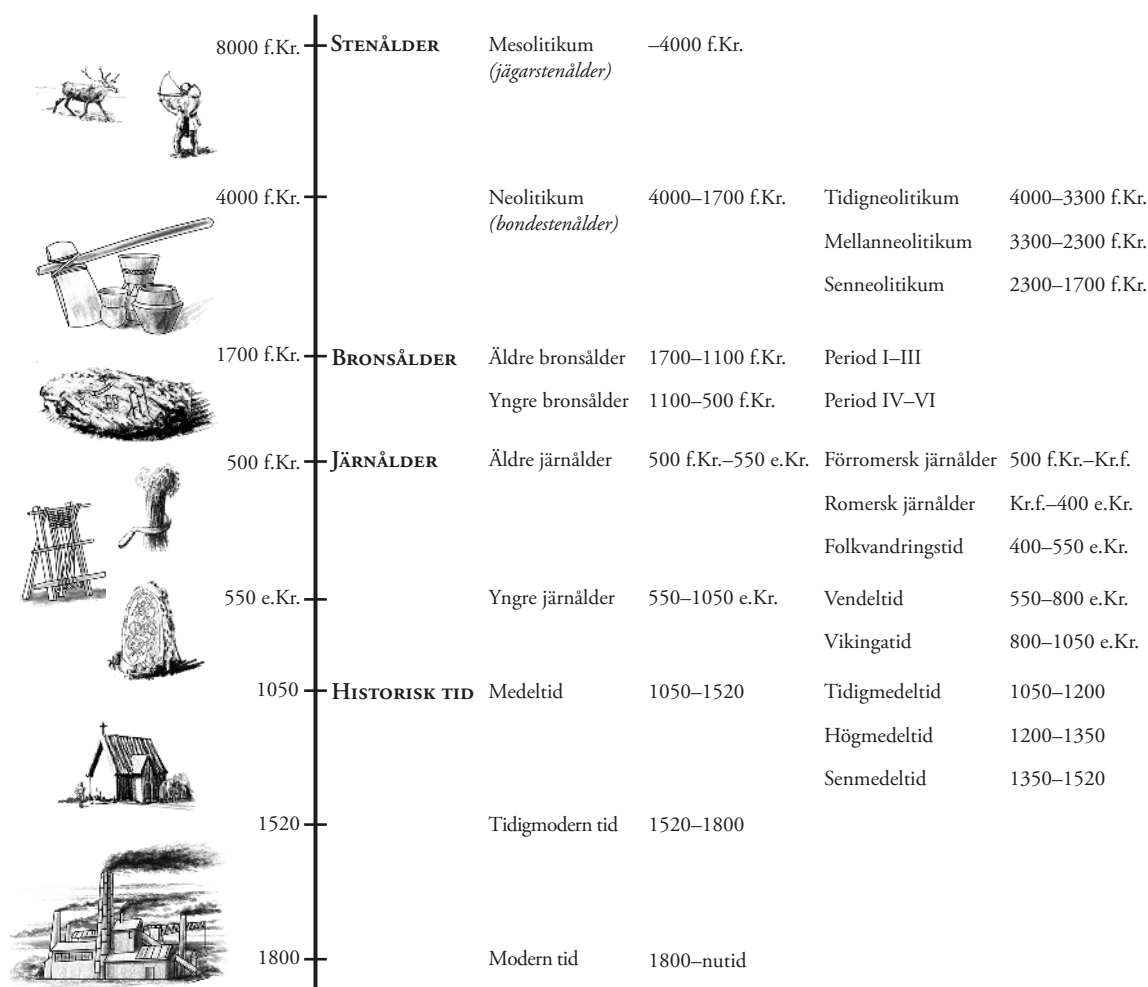
FRÅN KUNGENS KURVA TILL GLÖMSTAVÄGEN

Rapporter från Arkeologikonsult 2024:3756

Arkeologisk utredning etapp 1
Fastighet Kolartorp 1:1 m. fl.
Huddinge socken
Huddinge kommun
Stockholms län

Författare Peter Sillén

ANTIKVARISK BEDÖMNING

Antikvarisk bedömning anger hur man enligt kulturmiljölagen (1988:950), och till viss del även skogsvårdslagen (1979:429), bedömt lämningen och dess eventuella lagskydd vid registreringstillfället. Den slutgiltiga bedömningen görs alltid av Länsstyrelsen.

Fornlämning är en lämning som omfattas av skydd enligt kulturmiljölagen. För att en lämning ska kunna bedömas som fornlämning krävs att den tillkommit före 1850, är en lämning efter människors verksamhet under forna tider, som har tillkommit genom äldre tiders bruk och som är varaktigt övergiven. Det är förbjudet att utan tillstånd från Länsstyrelsen rubba, ta bort, gräva ut eller på annat sätt ändra eller skada en fornlämning.

Möjlig fornlämning innebär att man vid registreringstillfället inte kunnat ta ställning till om lämningen är en fornlämning

eller inte. Lämningen måste vara bekräftad i fält. Möjlig fornlämning kan även anges för en lämning som har undersökts i samband med en arkeologisk undersökning, men där man inte fastställt lämningens utbredning.

Övrig kulturhistorisk lämning används för kulturhistoriska lämningar som har tillkommit efter 1850, men som ändå anses ha ett antikvariskt värde. Bedömningen används även för vissa lämningar som inte uppvisar fysiska spår, till exempel fyndplats eller plats med tradition.

Ingen antikvarisk bedömning används för lämningar som blivit helt borttagna genom en arkeologisk undersökning eller förstörda. Inget skydd enligt kulturmiljölagen kvarstår. Lämningar som endast är kända via kartmaterial, skriftlig eller muntlig källa och inte har kunnat återfinnas i fält, kan inte heller ha en antikvarisk bedömning.

INNEHÅLL

SAMMANFATTNING.....	7
INLEDNING OCH SYFTE	7
METOD OCH GENOMFÖRANDE	7
TOPOGRAFI OCH FORNLÄMNINGSMILJÖ	9
RESULTAT	11
Kart- och arkivstudie.....	11
Inventering	13
SLUTSATS	16
REFERENSER	18
Litteratur	18
Digitala källor	18
Kartor	18

Figur 1. Utredningsområdet markerat på Topografi 50. Skala 1:50 000.

SAMMANFATTNING

I samband med den planerade utbyggnaden av luftledning inom fastigheten Kolartorp 1:1 med flera, belägen i Huddinge kommun, Stockholms län, har Arkeologikonsult utfört en arkeologisk utredning, etapp 1 (figur 1). Utredningen omfattade en kart- och arkivstudie samt en fältinventering av det aktuella området, vilket resulterade i att tre objekt identifierades som möjliga boplatsslägen. Två av dessa bedömdes vara stenåldersboplatser, båda belägna cirka 45 meter över havet. Det tredje objektet utpekades som en möjlig järnåldersboplatz, belägen mellan två järnåldersgravfält och en bytomt, på cirka 30 meters höjd över havet. Vidare dokumenterades en stensatt terrasserings, som registrerades som en övrig kulturhistorisk lämning i Kulturmiljöregistret (L2024:6724).

Inom utredningsområdet fanns sedan tidigare två hällristningslokaler med skålgropar (L2016:617, L2016:798), ett fynd av en skålgropssten (L2013:3062), delar av ett gravfält och utkanten av en bytomt registrerade i Kulturmiljöregistret (KMR). Vid inventeringen bekräftades att skålgropslokalernas positioner överensstämmer med uppgifterna i Kulturmiljöregistret. Det konstaterades också att gravfältet L2017:9769 möjligen sträcker sig något längre in i utredningsområdet i dess västra och sydvästra delar. Bytomten L2016:604 utbredning kunde fastställas genom kartöverlägg med historiska kartor och inventeringen i fält som stämmer väl överens med den registrerade ytan i kulturmiljöregistret.

INLEDNING OCH SYFTE

I samband med Vattenfalls planerade byggnation av luftledningar mellan Kungens kurva och Glömstavägen i Huddinge kommun har Arkeologikonsult, på uppdrag av Länsstyrelsen i Stockholms län (dnr: 23849-2024), genomfört en arkeologisk utredning, etapp 1, inom fastigheten Kolartorp 1:1 med flera. Utredningsområdet omfattade totalt cirka 128 hektar och sträckte sig över en längd av nära 8 kilometer. Området bestod huvudsakligen av skogsmark i den högt belägna norra och mellersta delen, medan den södra delen utgjordes av ängsmark samt områden med vägar, tomtmark och allmänna ytor (figur 2).

Syftet med utredningen var att fastställa om det inom området fanns några okända fornlämningar eller övriga kulturhistoriska lämningar som kunde påverkas av det planerade arbetsföretaget. Vidare

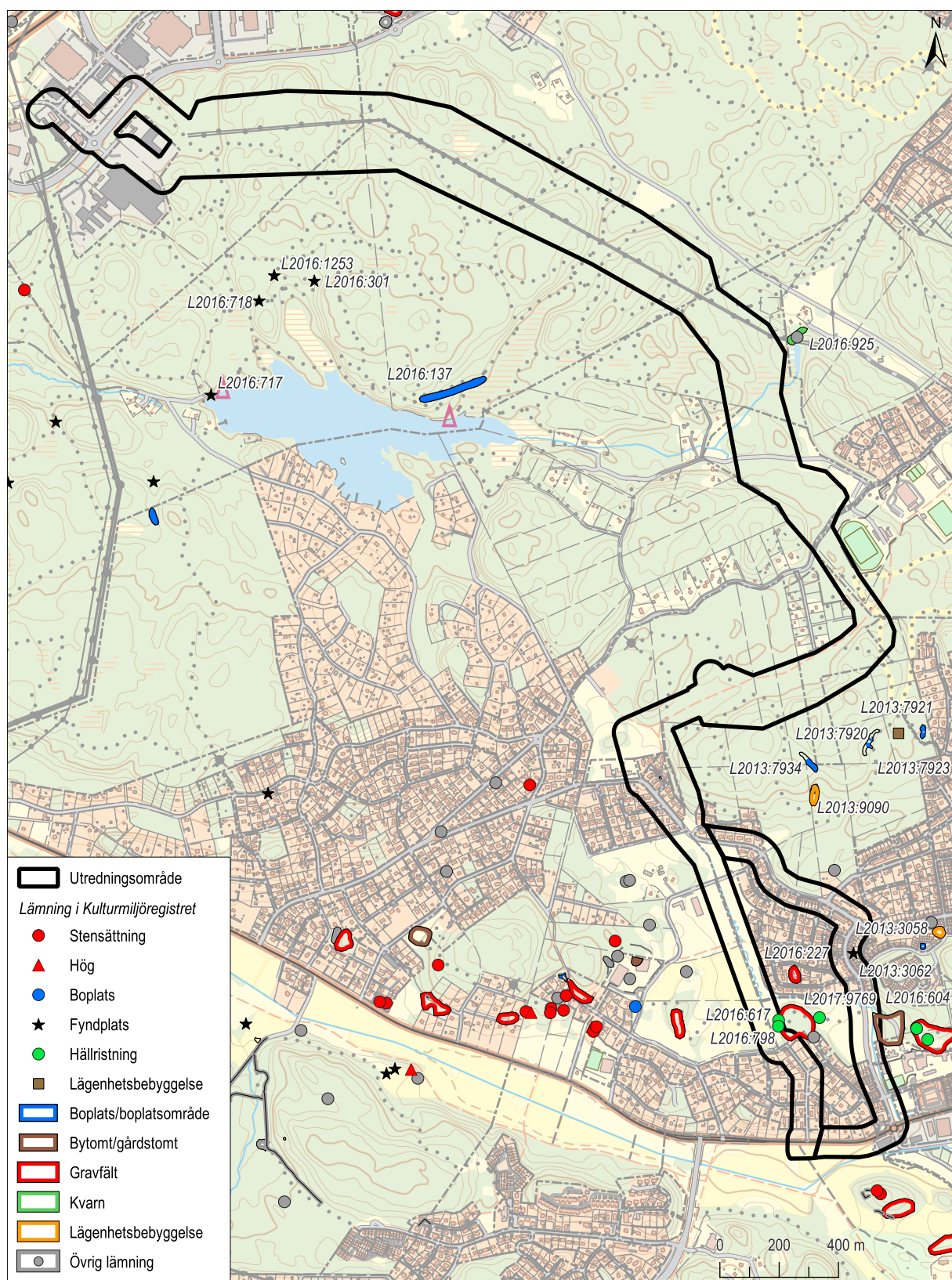
syftade utredningen till att identifiera, motivera och antikvariskt bedöma både kända och nyupptäckta fornlämningar samt andra kulturhistoriska lämningar, liksom att peka ut potentiella boplatsslägen. Om sådana lämningar påträffades, skulle de preliminärt identifieras, bedömas ur ett antikvariskt perspektiv och avgränsas för vidare hantering. Resultaten från utredningen ska även utgöra underlag för Vattenfalls fortsatta planering och för eventuella framtida arkeologiska åtgärder.

Målgrupperna för utredningen är främst Länsstyrelsen, Huddinge kommun och Vattenfall. Resultaten kan även komma att användas som referens vid framtagning av undersökningsplaner för kommande arkeologiska förundersökningar eller undersökningar.

METOD OCH GENOMFÖRANDE

För att bättre förstå det förhistoriska och historiska landskapet utfördes en arkiv- och kartanalys av området innan fältarbetet inleddes. Historiska kartor granskades och rektifierades med fokus på bebyggelse och markanvändning inom utredningsområdet.

En översiktlig litteraturstudie genomfördes för att undersöka vilka tidigare arkeologiska insatser som utförts i närområdet. Dessutom granskades Kulturmiljöregistret (KML), Ortnamnsarkivet (ISOF) och Antikvarisk-topografiska arkivet (ATA).

Figur 2. Utredningsområdet samt de närmast liggande fornlämningarna som var registrerade i Kulturmiljöregistret vid tidpunkten för den aktuella utredningen, mot bakgrund av Fastighetskartan. Skala 1:20 000.

Utredningsområdet inventerades för att identifiera synliga lämningar och topografiskt gynnsamma platser där potentiella lämningar kan finnas under marknivå. Vid fältarbetet användes jordsond för att undersöka markens egenskaper och för att bedöma karaktären av eventuella dolda lämningar. Samtliga

påträffade objekt och anläggningar dokumenterades genom beskrivningar, fotografering och inmätning med handhållen GPS. Översiktsfotografering genomfördes även med hjälp av drönare för att få en helhetsbild av området.

TOPOGRAFI OCH FORNLÄMNINGSMILJÖ

Utredningen genomfördes i området mellan Kungens kurva i norr och Glömstavägen i söder, på höjder mellan 25 och 75 meter över havet. Landskapet domineras av ett kraftigt kuperat skogslandskap inom Gömmarens naturreservat (figur 3), men omfattar även flackare områden som till stora delar passerar genom den moderna bebyggelsen i Vistaberg. En mindre del av utredningen ägde rum inom industriområdet i Kungens kurva.

Få fornlämningar finns sedan tidigare registrerade kring de norra och mellersta delarna av utredningsområdet som nästan uteslutande utgörs av skogs-

marker. Söder om skogsområdet förändras dock fornlämningsbilden, där gravfält, ensamliggande stensättningar, hällristningar och några by- och gårdstomter blir vanligare (figur 2). Antalet kända fornlämningar inom utredningsområdet är få. Här finns sedan tidigare två hällristningslokaler med skålgropar registrerade (L2016:617, L2016:798). En liten del av ett gravfält (L2017:9769) och utkanterna av Vistabergs bytomt (L2016:604) ligger också inom området. Därtill har ett fynd av en skålgropssten (L2013:3062) påträffats i före detta hagmarker, sedermera villabebyggelse.

Figur 3. Flygbild över skogslandskapet i naturreservatet Gömmaren. Foto från sydöst.

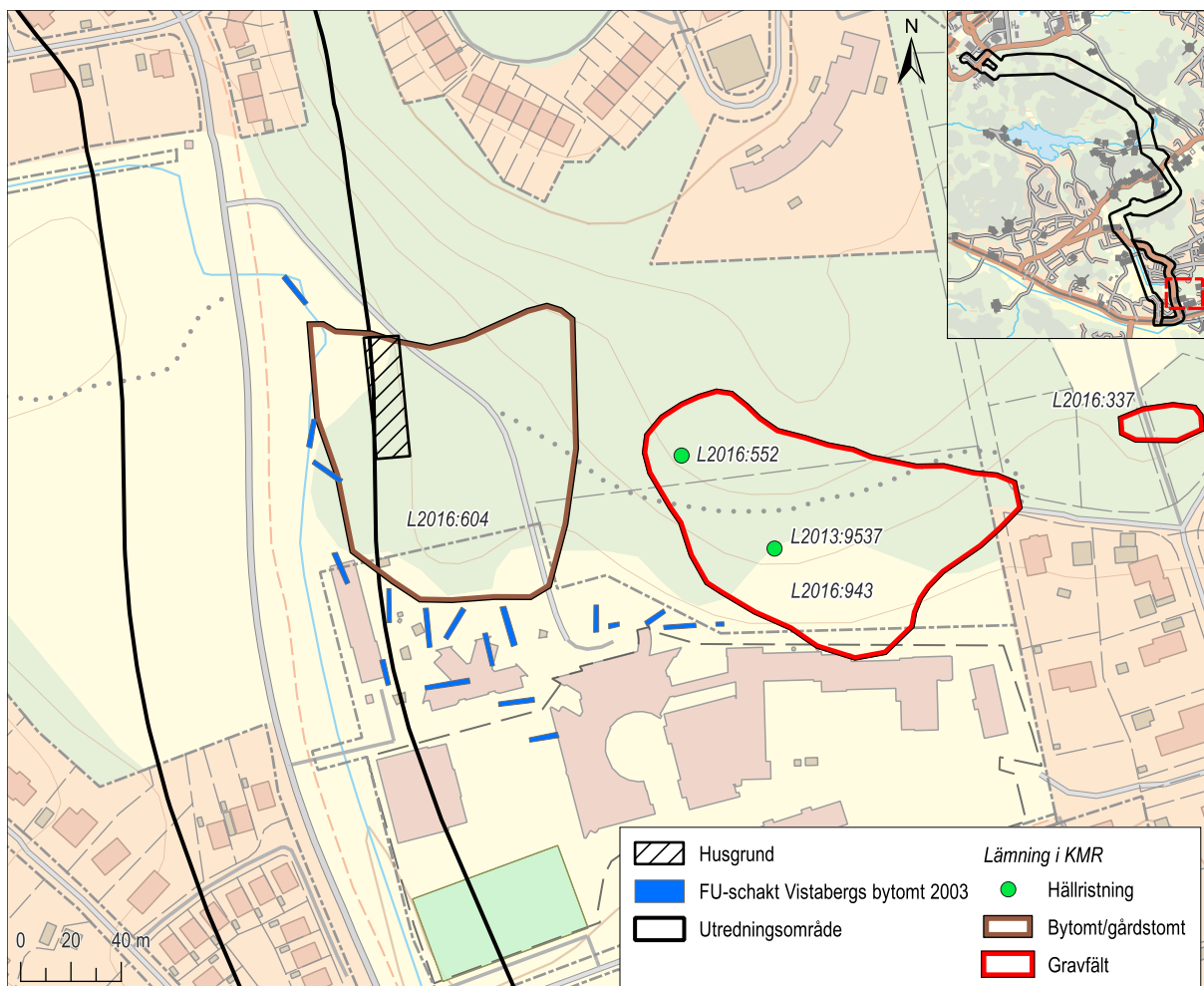

Strax nordost om utredningsområdet finns lämningar efter Fullersta kvarn (L2016:925). På den norra sidan av sjön Gömmaren har en boplats (L2016:137) och flera fyndplatser, främst med kvartsfynd (L2016:301 m.fl.), registrerats i Kulturmiljöregistret. I ett skogsområde längre söderut, i Vistaberg, har arkeologiska undersökningar på flera platser lett till upptäckten av fyra stenåldersboplatser (L2013:7920 m.fl.) samt två lägenhetsbebyggelser (L2013:7923 och L2016:9090) (Bondesson 2015; Wertwein 2016). Några hundra meter väster om Vistabergs bytomt har en arkeologisk undersökning av ett mindre gravfält (L2016:227) genomförts, där två av fyrastensättningar daterades till romersk järnålder (Evanni 2010).

Den enda synliga lämningen inom Vistabergs bytomt var en stengrund efter en ladugårdsbyggnad (figur 4). En mindre del av bytomten, väster om ladugårdsgrunden, ingick i utredningsområdet. Tidigare har en arkeologisk förundersökning genomförts i bytomtens södra och västra utkanter, vilka också omfattades av utredningsområdets västra del (figur 5). Inga fynd av antikvariskt intresse framkom vid denna förundersökning (Carlsson 2003).

Figur 4. Stengrunden till ladugårdsgrunden i den västra delen av Vistabergs bytomt. Foto från nordväst.

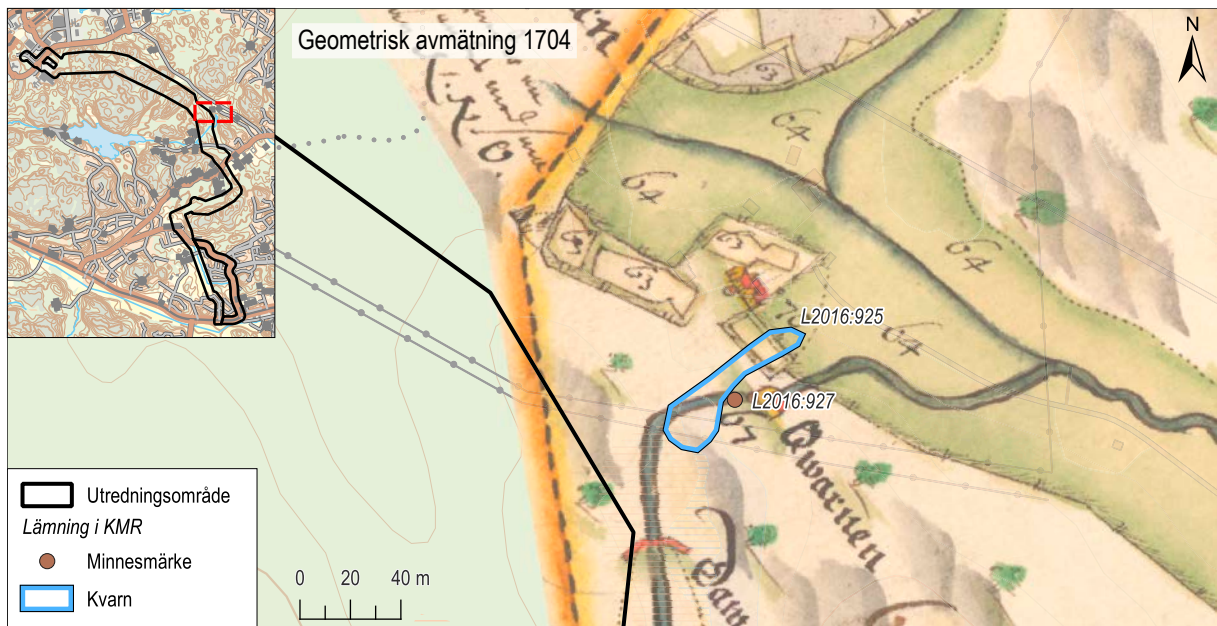
Figur 5. Vistabergs bytomt L2016:604. Schakten från 2003 års förundersökning av bytomen och ladugårdsgrunden har digitaliserats mot kartan. Mot bakgrund av Fastighetskartan, skala 1:2 000. Översikt med Topografi 50 i skala 1:100 000.

RESULTAT

Kart- och arkivstudie

Under historisk tid har området norr om sjön Gömmaren, inom utredningsområdet, tillhört Vårby ägor, medan området söder om sjön tillhörde Vistabergs ägor. Öster om Vistaberg låg Fullersta ägor, där den närliggande kvarnlämningen (L2016:925) ingick. Kvarnen omnämns på en geometrisk karta över Fullersta från 1704 (figur 6).

Vistabergs bytomt (L2016:604) nämns för första gången i skrift år 1331 (ISOF). Vid mitten av 1500-talet bestod Vistaberg av två gårdar, som under olika perioder kallades Vista och Vigesta (Carlsson 2003 och där anförd litteratur). På den äldsta kända kartan över Vistaberg, en geometrisk avbildning från 1636, framgår att de två gårdarna var kronohemman (figur 7). Gårdarna kallades Norrgården och Södergården, där Norrgården var den något större av de två.

Figur 6. Fullersta kvarnlämning L2016:925 strax öster om utredningsområdet på 1704 års karta över Fullersta. Skala 1:3 000. Översikt med Topografi 50 i skala 1:100 000.

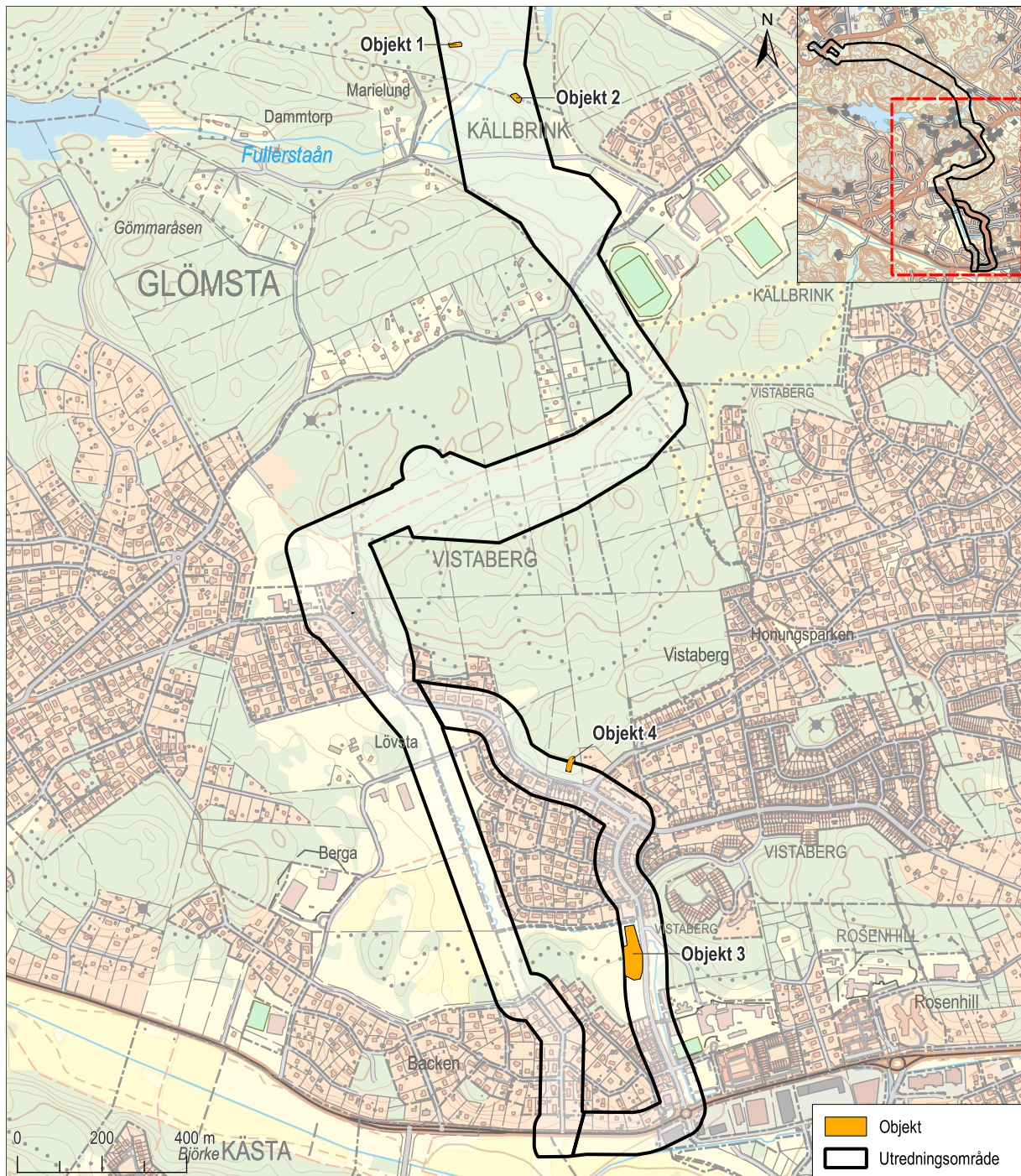

Figur 7. Den äldsta kartan över Vistaberg från 1636 som då utgjordes av två gårdar.

Inventering

Vid inventeringen identifierades tre objekt som möjliga boplatslägen samt ett objekt som bedömdes vara en övrig kulturhistorisk lämning i form av enstensatt, kallmurad terrassering (figur 8). De möjliga boplatslägena inkluderade två tänkbara stenåldersboplatser (objekt 1 och 2) och en möjlig järnåldersboplat (objekt 3). Stenåldersboplatserna

var belägna i det kuperade skogsområdet, cirka 45 meter över havet, i områden som under stenåldern troligen utgjorde strandnära havsvikar. Den möjliga järnåldersboplaten lokaliserades i hagmark mellan tre gravfält, väster om Vistabergs bytomt (figur 9). Det är sannolikt att denna boplat representerar den östra delen av en större järnåldersboplat, med dess centrum närmare gravfältet L2017:9769.

Figur 8. Santliga objekt mot bakgrund av Fastighetskartan. Skala 1:15 000. Översikt med Topografi 50 i skala 1:100 000.

Figur 9. Flygbild över objekt 3 i bildens nederkant. Foto från öster.

Den stensatta terrasseringen (objekt 4) bedöms vara en övrig kulturhistorisk lämning och har identifierats som en före detta hustomt från 1900-talet, vilket framgår av den Ekonomiska kartan från 1953 (figur 10 och 11).

Samtliga kända fornlämningar inom utredningsområdet återfanns i dess södra del. Dessa inkluderar två skålgropslokaler, L2016:617 och L2016:798, ytterkanten av gravfältet L2017:9769, samt den västra delen av Vistabergs bytomt, L2016:604.

Vid fältinventeringen konstaterades att positionerna för skålgropslokalerna L2016:617 och L2016:798 överensstämde med de uppgifter som finns i Kulturmiljöregistret. Det var dock inte möjligt att bekräfta utbredningen av gravfältet L2017:9769, då inga synliga fornlämningar kunde observeras ovan mark inom utredningsområdet. Utredningsområdets närhet till Fullersta kvarn föranledde att noga

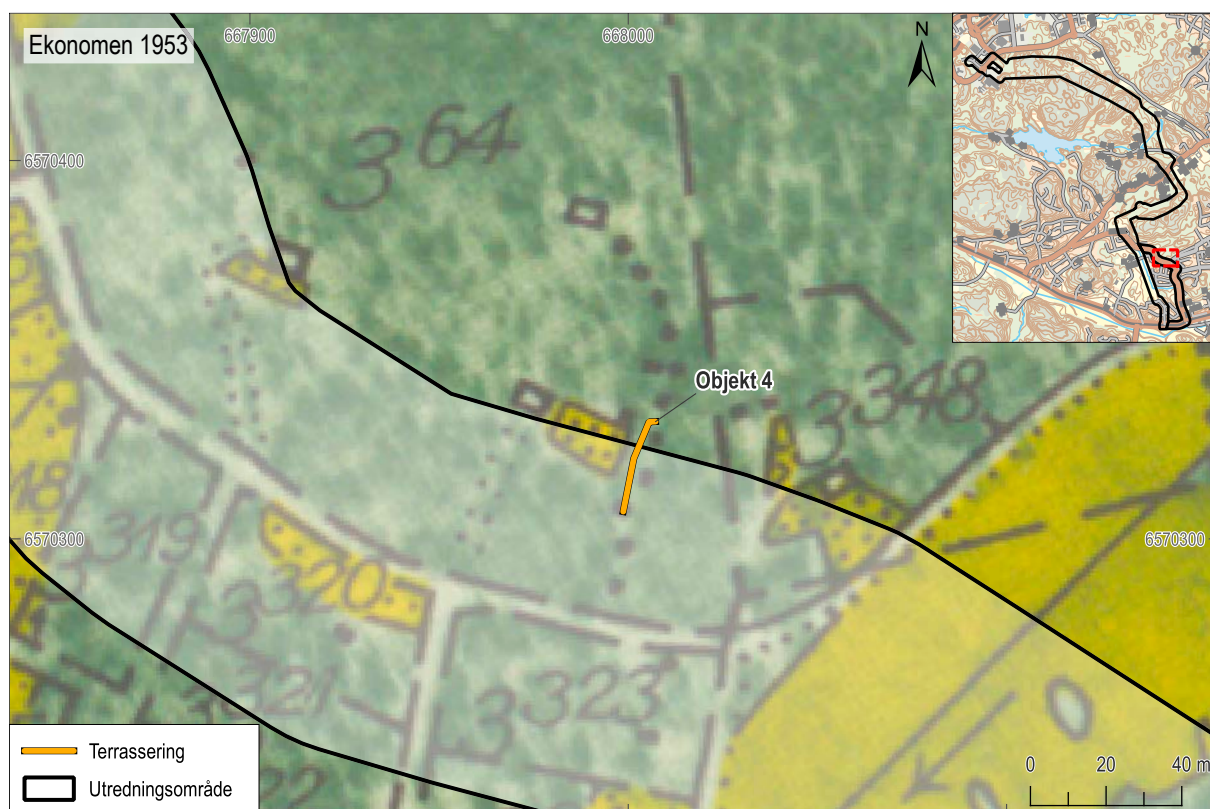
kontrollera ifall kvarnlämningen kunde sträcka sig in i utredningsområdet. Inventeringen ledde inte till någon justering av fornlämningens utbredning.

Vistabergs bytomt (L2016:604) var fram till 2003 något större och sträckte sig längre västerut och söderut än i dag. Efter en förundersökning samma år justerades gränserna för fornlämningen, då inga bebyggelse lämningar påträffades i de västra och södra delarna. Begränsningen flyttades därmed något österut och norrut. En vägsträckning parallellt med och väster om ladugårdsgrunden är markerad på den Häradsekonomiska kartan från 1901–1906 (figur 12). Vid inventeringstillfället var området kraftigt igenvuxet, vilket försvårade identifieringen av eventuella lämningar ovan mark.

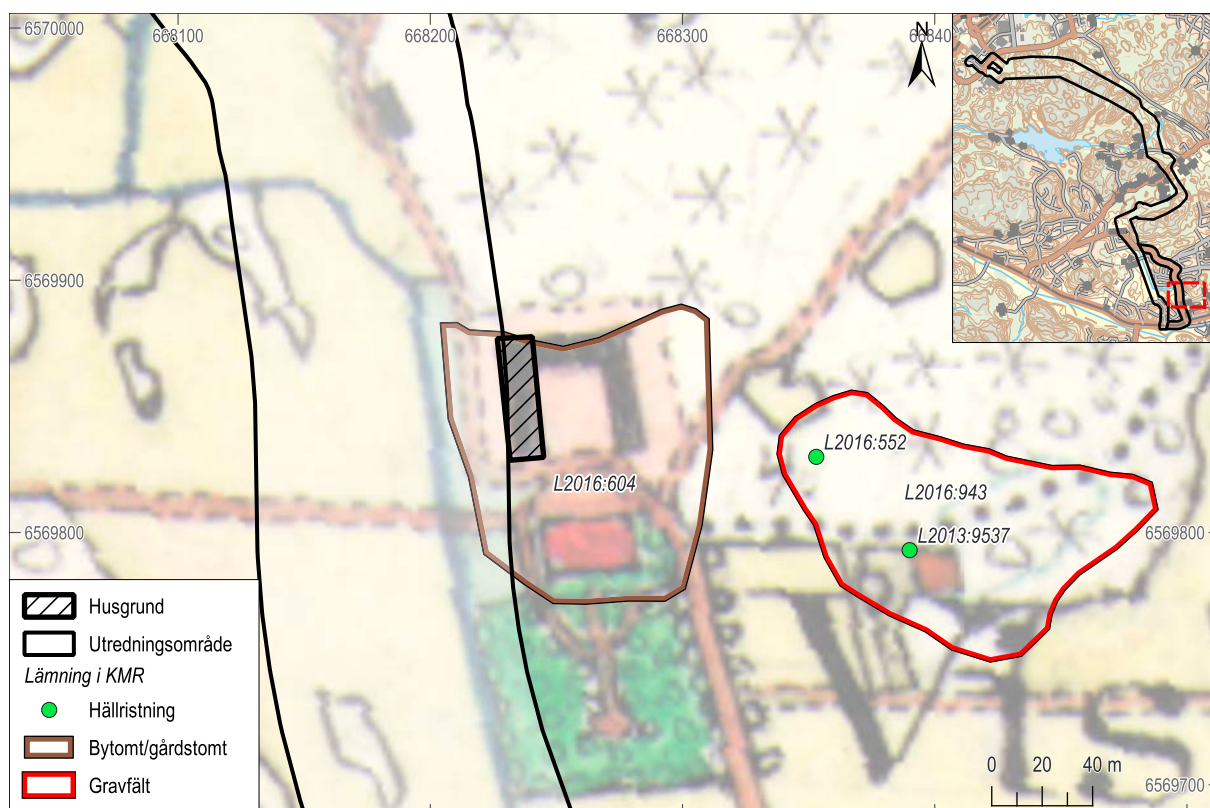
Inga förändringar av fornlämningarnas beskrivning eller utbredning i Kulturmiljöregistret kommer att vara aktuella.

Figur 10. Objekt 4 var en stensatt terrassering som registrerades som en övrig kulturhistorisk lämning (L2024:6724). Foto från sydöst.

Figur 11. Objekt 4 (L2024:6724) gentemot den Ekonomiska kartan från 1953. Skala 1:2 000. Översikt med Topografi 50 i skala 1:100 000.

Figur 12. Vistabergs bytomt på Häradsekonomska kartan från 1901–1906. Schakten från 2003 års förundersökning av bytommen och ladugårdsgrunnen har digitaliserats mot kartan. Skala 1:3000. Översikt med Topografi 50 i skala 1:100 000.

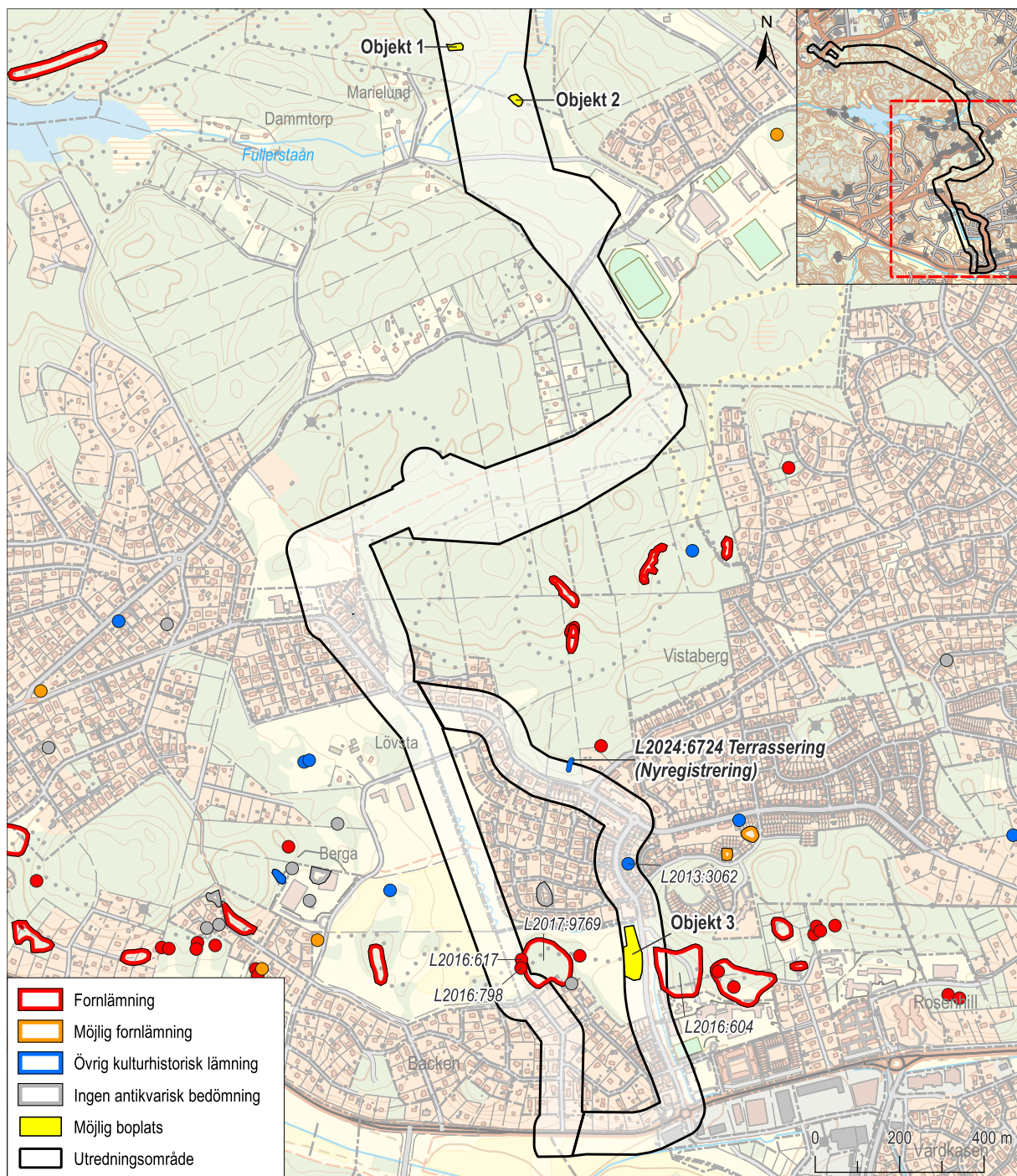
SLUTSATS

Kontrasterna mellan den norra och södra delen av utredningsområdet var markanta längs den cirka 7,5 kilometer långa sträckan. Den norra och mellersta delen dominerades av skogsmark i kraftigt kuperad terräng, där två objekt identifierades som möjliga fornlämningar. Även i den södra delen, där det finns ett stort antal registrerade fornlämningar i närområ-

det, var möjligheterna att finna nya fornlämningar under inventeringen begränsade. Detta beror på att området till stor del har exploaterats med tät villa-bebyggelse under de senaste åren. I den södra delen identifierades ett objekt som ett möjligt boplatsläge och ett objekt som en övrig kulturhistorisk lämning i form av en sentida stensatt terrassering (figur 13–14).

Objekt	Lämnings-nr (KMR)	Lämningstyp	Ny antikvarisk bedömning	Beskrivning av lämning
1		Möjlig boplat		Möjlig stenåldersboplat, ca 30 x 15 m stort. Svag östsluttning med sandig morän i blandskog omgivet av berghällar i söder, väster och norr som bildade en liten havsvik vid dåtidens strandlinje omkring 45 m ö.h. Fynd av kvarts i rotvälta inom området.
2		Möjlig boplat		Möjlig stenåldersboplat, ca 30 x 10 m stort. Flack yta som sluttade svagt åt öster. Sandig morän i blandskog omgivet av berghällar i söder, väster och norr som bildade en havsvik vid dåtidens strandlinje ca 45 m ö.h.
3		Möjlig boplat		Möjlig järnåldersboplat, ca 130 x 45 m. Möjligen utkantsområde till en eventuell boplat med centrum väster om utredningsområdet. Beläget i hagmarker beväxt med enstaka björkar, svagt sluttande i söderläge mellan två gravfält och en bytomt.
4	L2024:6724	Terrassering	Övrig kulturhistorisk lämning	Stensatt, kallmurad terrassering uppbyggd mot en berghäll, ca 20 m lång, 0,5–1,0 m hög. Bestod av stenar allt från 1–4 skift i storlek mellan 0,1–0,8 m i diam.

Figur 13. Tabell över identifierade objekt.

Figur 14. Utredningsområdets södra del med registrerade lämningar i Kulturmiljöregistret samt de tre möjliga boplatserna. Mot bakgrund av Fastighetskartan, skala 1:15 000. Översikt med Topografi 50 i skala 1:100 000.

REFERENSER

Litteratur

CARLSSON, M. 2003. *Vistabergs bytomt och intilliggande gravfält. Södermanland, Huddinge socken, Vistaberg 1:32, RAÄ 119 och 169. Arkeologisk förundersökning*. Riksantikvarieämbetet, Avdelningen för arkeologiska undersökningar. UV Mitt, rapport 2003:16.

BONDESSON, W. 2015. *Vista skogshöjd - stenåldersboplatser och en härd. Stockholms län, Södermanland, Huddinge kommun, Huddinge socken, Vistaberg 1:2, 1:3-1, 1:3-2, 1:5, 3:61, 3:62, 3:64, 3:75-1, 3:75-2, 3:348 och 3:377. Arkeologisk utredning, etapp 2*. SHMM, Arkeologiska uppdragsverksamheten. Rapport 2015:104.

EVANNI, L. 2010. *Arkeologisk förundersökning och undersökning 2008. Gravarna i Vistaberg. Södermanland, Huddinge socken, Visaberg 3:66 m.fl., RAÄ 117:1*. Riksantikvarieämbetet, UV Mitt, rapport 2010:11.

WERTWEIN, G. 2016. *Stenålder i Vistaberg. Arkeologisk förundersökning i avgränsande syfte, objekt 6, 7, 9 och 17 inom fastigheten Vistaberg 1:2, 1:3, 3:61, 3:62 och del av Rosenhill 1:1, Huddinge kommun, Stockholms län*. Arkeologistik. Rapport 2016:15.

Digitala källor

KULTURMILJÖREGISTRET (KMR)

Riksantikvarieämbetets söktjänst (Fornsök) med alla kända registrerade fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar i Sverige
<https://app.raa.se/open/fornsok/>

ISOE, ORTNAMNSREGISTRET

Institutet för språk och folkminnen

<https://ortnamnsregistret.isof.se/place-names>

Kartor

Rikets allmänna kartverks arkiv (RAK)

Ekonomiska kartan 1953

Bladnamn: Huddinge, 10I4e53

RAK-id: J133-10I4e53

HÄRADSEKONOMISKA KARTAN 1901–1906

Bladnamn: Huddinge, 75-24

RAK-id: J112-75-24

Lantmäteristyrelsens arkiv

VIGESTA ELLER VISTABERG NR 1-2,

GEOMETRISK AVFATTNING 1636

Huddinge socken, Stockholms län

Aktbeteckning: A41-30:C7:98

Lantmätare: Sven Månsson

FULLERSTA NR 1-5, GEOMETRISK AVMÄTNING 1704

Huddinge socken, Stockholms län

Aktbeteckning: A41-5:1

Lantmätare: Abraham Larsson Hesselgren

Rapporter från Arkeologikonsult 2024:3756